

הפעוט עם לקות ראייה או עיוורון

דורית כהן
מנהלת מקצועית גיל הרך

מגדל אור - נעים להכיר

מרכז מגדל אור הוא מרכז רב שירותי, בפריסה ארצית, הפועל למעלה מ- 60 שנה ומעניק שירותים לאנשים עם עיוורון או לקות ראייה ולאנשים המעורבים בחייהם.

המרכז מהווה חלק מפעילותה של עמותת יעדים לצפון מיסודה של קרן רש"י.

מרצף השירותים הייחודי נהנים מדי שנה מעל ל-5,000 אנשים בכל הגילאים ומכל רחבי הארץ עם עיוורון או לקות ראייה (עם או ללא תעודת עיוור), והאנשים המעורבים בחייהם: בני משפחה, נותני שירות, ארגונים וכ-2,000 אנשי מקצוע.

עיקר השירותים ניתנים במימון משרד הרווחה והשירותים החברתיים – מנהל המוגבלויות, המוסד לביטוח לאומי, משרד הביטחון ומשרד הכלכלה והתעשייה.

**לאפשר לכל אדם עם עיוורון או
לקות ראייה לממש את
מלוא הפוטנציאל הגלום בו
כאדם.**

מגדל אור – פירוט התחומים

רגשי

✓ טיפול רגשי, פרטני וקבוצתי

חברתי

✓ מועדונים חברתיים

✓ תג"ל

✓ קבוצת מטיילי מגדל אור

✓ קבוצת רכיבה על אופני טנדם

✓ חברותא – תכנית חברתית מקוונת

תעסוקתי

✓ שירותי אבחון תעסוקתי

✓ הכשרות והשמות בשוק הפתוח

✓ ליווי לצה"ל

✓ מתנדבים מקריאים

✓ ליווי לתעסוקה לבני נוער

✓ מאגר השאלה למעסיקים

✓ מפעל מקדם

תפקודי

✓ הדרכה שיקומית –

אימון לעצמאות

✓ מכונים לראייה ירודה

4 התחומים נכללים בשירותים הבאים:

מכינות מגדל אור

טכנולוגיה

✓ מוקד חדשנות

✓ מוקד תמיכה טכנולוגי

✓ גישות דיגיטלית

הפצת ידע

✓ מרכז הדרכה

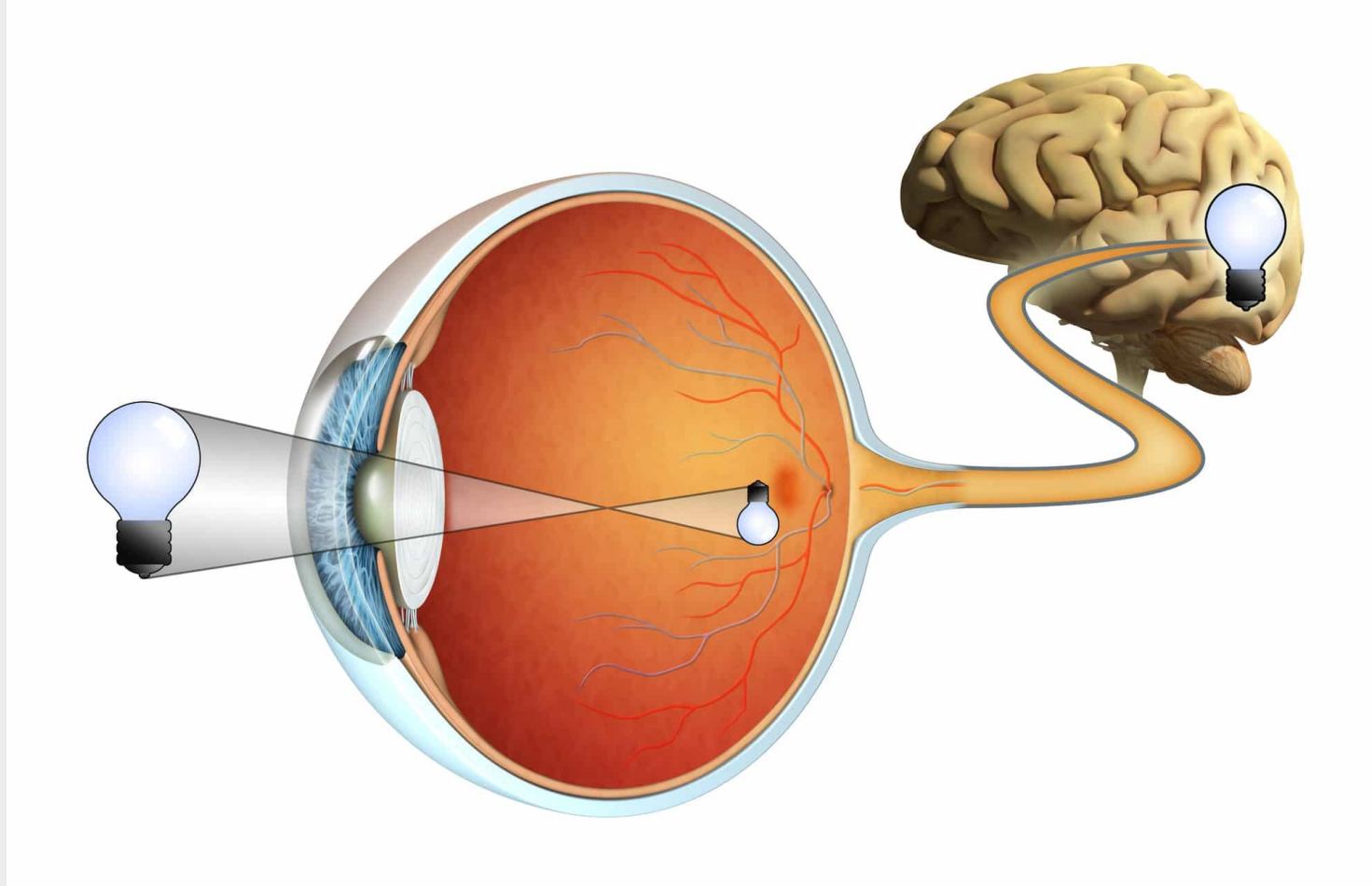
✓ מרכז ידע מקוון

✓ ייעוץ נגישות השירות

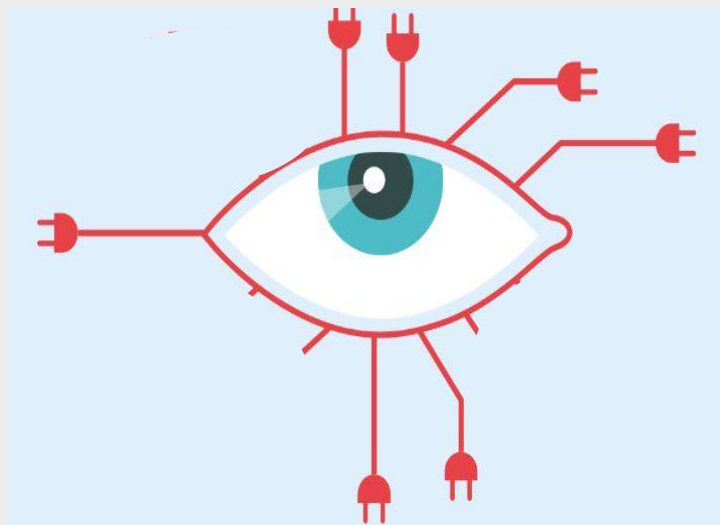

ראייה-מהי?

80% מהלמידה
על הסביבה הקרובה
היא דרך הראייה

הראייה משפיעה על כל
תחומי ההתפתחות, הראיה
היא למעשה החוש המארגן
שדוחף אותנו לקשר עם
הסביבה, מגרה את
הסקרנות ודרכו אנו קולטים
ומבינים את העולם.

חלק גדול של הלמידה אקראי ומתבצע
תוך קליטה והתנסויות מהסביבה

ראיה - המפתח להתפתחות התינוק

1. תקשורת – קשר עין

2. מוטוריקה עדינה - שימוש בידיים, משחק

3. מוטוריקה גסה – תנועה, ניידות

4. הבנת העולם - מושגים

5. טיפול עצמי - אכילה, לבישה

חומרת לקות הראיה ואופיה הם גורמים חשובים בהשפעת הראיה על ההתפתחות.

1. תקשורת-קשר עין

התפתחות חברתית מוקדמת מתחילה בקשר עין. ללא קשר עין מצד הילד, האינטראקציה בין ההורה לילד הופכת מאתגרת יותר. על ההורה ללמוד לתור אחר צורות הכרה אחרות מצד הילד בכדי להגביר את חוויית ההיקשרות ביניהם.

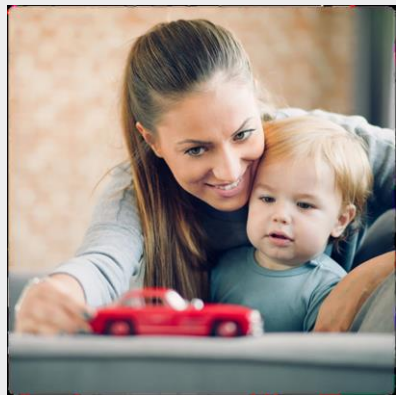
מה ההשפעה של העדר קשר עין על התקשורת?
ד"ר ליה הברנין:

כשילד לא מתמקד ועוקב אחרי ההורים שלו-
זאת חוויה טראומטית להורים .
חשוב לחזק וללמד את הקשר
ואת הדרכים ליצירת הקשר bonding.

1.תקשורת-קשר עין

- יצירת קשר עין
- הקשבה אינטואיטיבית דרך ראייה
- התינוק מראה במה הוא מתעניין EYE POINTING
- מוביל לתקשורת (לדוג' תורות- הדדיות)
- ההורה עוקב אחרי מוקד העניין של התינוק
- מוביל לעניין משותף JOINT ATTENTION

1. תקשורת-קשר עין

שלווה

הללויה

יתכן וצריך ללמד את הילד לעמוד פנים אל פנים מול אחרים כאשר הוא מדבר אליהם. צריך ללמד אותו כיצד ליזום אינטראקציות עם ילדים אחרים, להזמין אחרים לשחק וכיצד להצטרף לילדים אחרים במשחקם.

לסיכום:

מה קורה שהראיה נפגעת?

- תקשורת ראשונית מופרעת
- פרשנות הסביבה את רצונות התינוק נפגמת
- איכות ומשך קשר העין נפגעים
- קשב משותף נפגע
- הבעות פנים מועטות
- חיוך חברתי נפגע
- יכולת החיקוי מוגבלות

ההתנהגות שנראה אצל הפעוט:

- ❖ התנהגויות הגנתיות ונטיה לפאסיביות
- ❖ גרייה עצמית- מנייריזם/ בליינדיזם
- ❖ לעיתים- התנהגויות לא מותאמות חברתית
- ❖ דפוסים חזרתיים ונטיה לתבניתיות

בטבלת התפתחות "רגילה" לפי גיל לא לוקחים בחשבון כיצד מערכות
משפיעות אחת על השניה במארג עדין וייחודי לאותו אדם.
חולשה בתחום מסוים משפיעה על המארג כולו.
השלבים המוקדמים מהווים יסודות לשלבים הבאים. חסר ישפיע על
יכולות הילד בשלבים מתקדמים. נוצרים חורים.

2. מוטוריקה עדינה

א. ילד עם ראייה תקינה –

תנועות אקראיות מובילות לנגיעה אקראית בצעצוע,
עם הזמן ההושטה נעשית מכוונת – נוצר קשר עין יד.

ב. ילד עם עיוורון/ או לקות ראייה –

קיים איחור בהתפתחות.
קיימות תנועות אקראיות
אך היות ולא נוצר קשר עין יד
ההושטה המכוונת מתאחרת.
לכן ישנה חשיבות גדולה בגירוי המכוון שלנו.

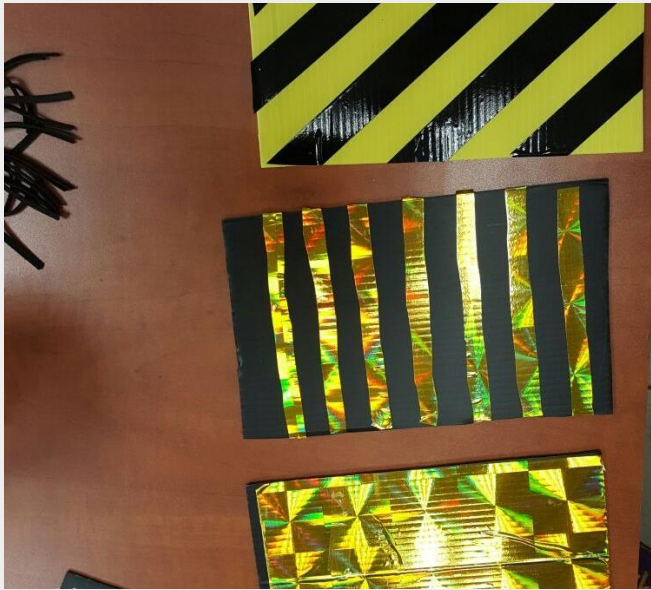
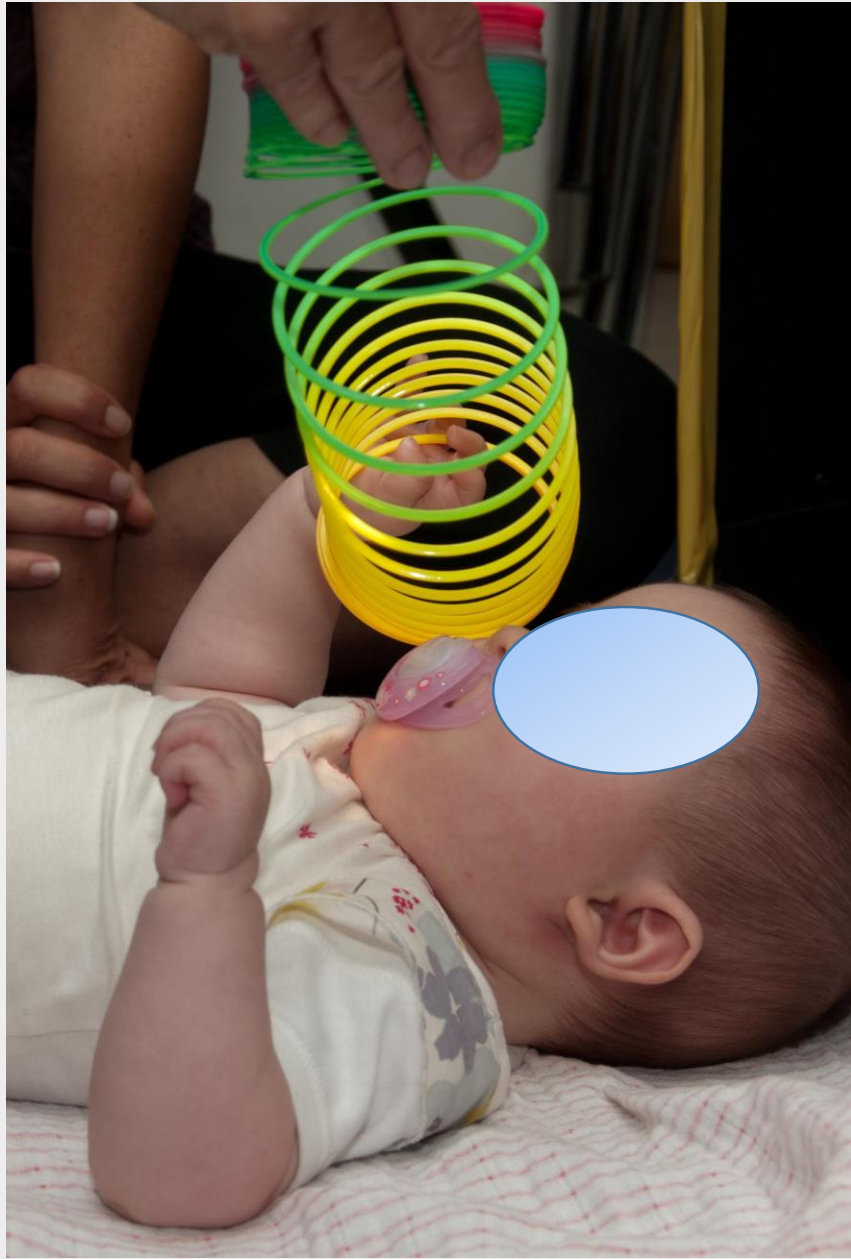
2. מוטוריקה עדינה- שימוש בידיים, משחק

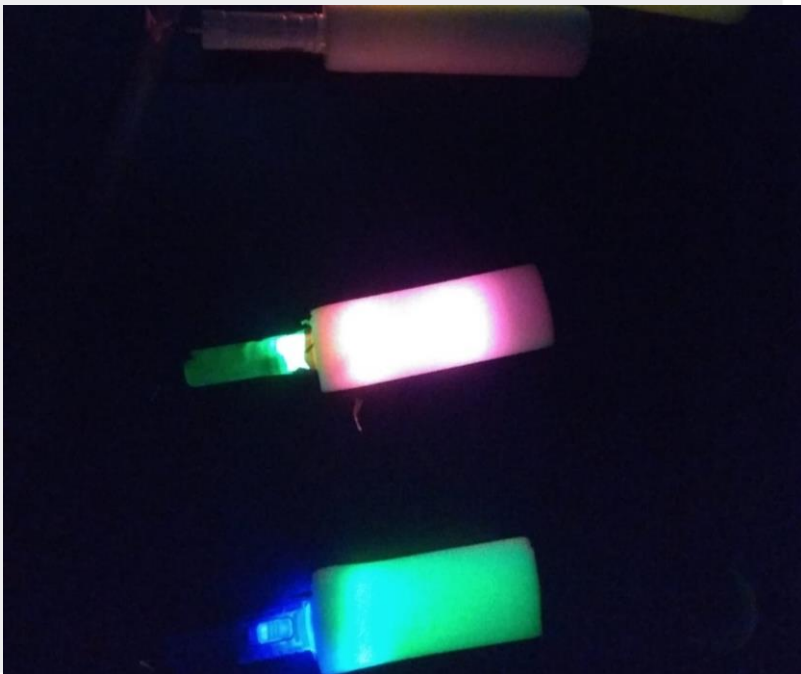

איך נעודד משחק?

- חפצים תלויים קרובים לגוף הילד.
- שימוש בכל החושים.
- חפצים מאירים בחדר חשוך מוצגים בטווח הראיה של הילד.
- הצגת חפצים מוכרים לאורך זמן על מנת לאפשר למידה.

3. מוטוריקה גסה – תנועה וניידות

תינוקות עם עיוורון /לקות ראייה הם בעלי הזדמנויות מעטות יותר
ללמוד מתנועה והם מפתחים פחות וריאציות של תנועה

אין דחף להתפתחות

שליטת ראש

הושטת יד

ניידות

התמצאות

מראים איחור התפתחותי כללי של 6 חודשים בממוצע

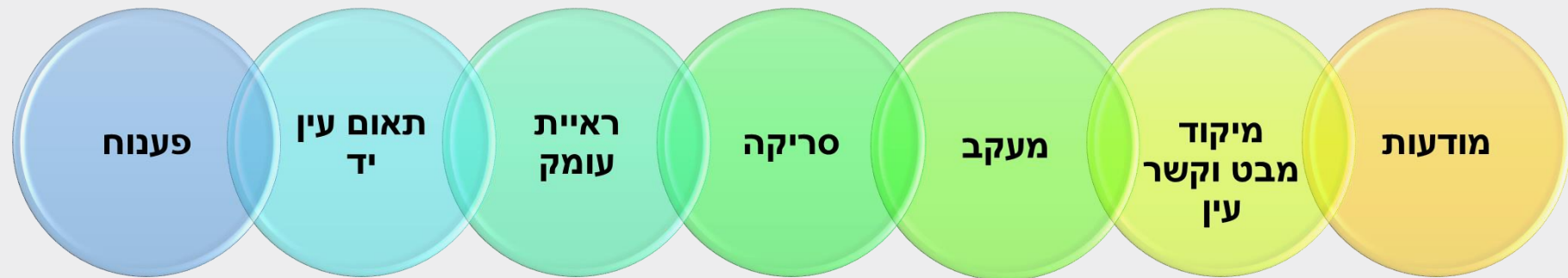
3. מוטוריקה גסה – תנועה וניידות

מלידה- תינוק עם ראייה והתפתחות תקינה, בודק חזותית את סביבתו, רואה את הוריו מתרחקים ומתקרבים, ומסתכל סביבו בתוך הבית ומחוצה לו. לתינוק עם לקות ראייה או עיוורון מוחלט יש צורך בתיווך הסביבה, בהכרות מכוונת עם סביבת הבית מגיל צעיר ביותר ובהמשך מחוץ לבית ועם מקומות חדשים. צריך להקנות לו כלים לגילוי שיטתי של הסביבה וטכניקות על מנת לנוע בצורה בטוחה

מיומנויות תפקוד הראייה

7 המיומנויות של תפקוד הראייה

מיומנויות אלו אינן נרכשות באופן אקראי וניתן לראות רכישה/למידה

של המיומנויות לאו-דווקא לפי השלבים המקובלים והנראים לעין.

• שימוש בשרידי ראייה.

- להבין איזה שרידי ראייה יש לילד.
- להגביר מודעות לרגישות לאור, לסנוור (כובע, משקפי שמש, לא לשבת מול שמש).
- להגביר מודעות לשרידי ראייה של הילד, להורים, לצוות בגן:
- איך ומה ובאיזה תנאים ילד רואה ואיך לנצל את זה.
- ללמד את הילד לנצל שרידי ראייה: סריקות, לסובב ראש, לבדוק שטח למעלה, למטה, בצדדים או בצד שאין ראייה.
- ללמד את הילד להשלים תמונה, סיטואציה.

4. הבנת העולם - מושגים

המפתח ללימוד הוא לא לספר על העולם
הסובב את הילד
אלא ליצור סיטואציות וחוויות כדי לאפשר
ליצור את המושגים בעצמם!

4. הבנת העולם - מושגים

להשתמש במילים לתאר מה
הילד חווה- לא להשתמש
במילים ללא חוויות!

פיאז'ה: ילדים לומדים בספונטניות מתוך ראיית
סיטואציות ואינטראקציות בסביבה הטבעית שלהם.

ילד עם לקות ראייה יזדקק ליותר חשיפות ויותר קשרים.

ילטף כלב, ישמע כלב נובח, יריח את הריח שלו, ירגיש את הזנב
והאוזניים ורק אז יהיה לו מושג משמעותי מה זה כלב.
ברמה תחושתית לא נשמעים אותו דבר, לא מרגישים אותו דבר. לא
נובחים אותו דבר.
הצורך בידע עולם
הצורך בביסוס מילים
אבל ילד רואה, הרבה מידע מתקבל על הדרך באגביות ולא צריך תיווך של
כמה חושים.

פיתוח המושג אצל ילד עם לקות ראייה / עיוורון:

למידה מתרחשת מתוך התנסויות חיוביות. היא מושפעת מ:

1. הכרה עצמית
2. חשיפה להתנסויות
3. הכללה- גריה מתאימה שתאפשר הכללה
4. מוטיבציה
5. חיזוקים חיוביים ושלייליים

ידע וראיה קשורים מאד זה לזה.
יש צורך בידע עצום כדי לראות בצורה תקינה.
תהליך הראיה נהנה ותלוי במחלים קטנים
הנלמדים תוך ניסוי וטעיה.

מתוך הספר:
האיש שהעל לראות / רוברט קרסון

ללא הידע שלנו על העולם החזותי, יכולתינו לזהבין מראות תקרוס.
איק בני אדם רוכשים את הידע הזה מלכתחילה?
צנינו של התינוק מוצפות במידע חזותי – צבעים, תנועה, צורות – שמאיע
מהעצמים העולם שסובב אותו.
איק זה לראות דברים שמעולם לא חווינו, ושאין לנו ידע מוקדם לאביהם?

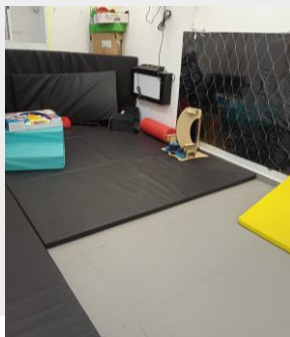
הת'נוק חייב פ'צור אינטראקציה עט הדברים
שהוא כואב. הוא חייב **להתנסות** בהם, **לחקור**
אותם, **לבחון** אותם, **לנסות** אותם, **לשחק**
עמם, **לצאת** בהם, **לפצות**, **להריח** ו**לשמוע**
אותם.

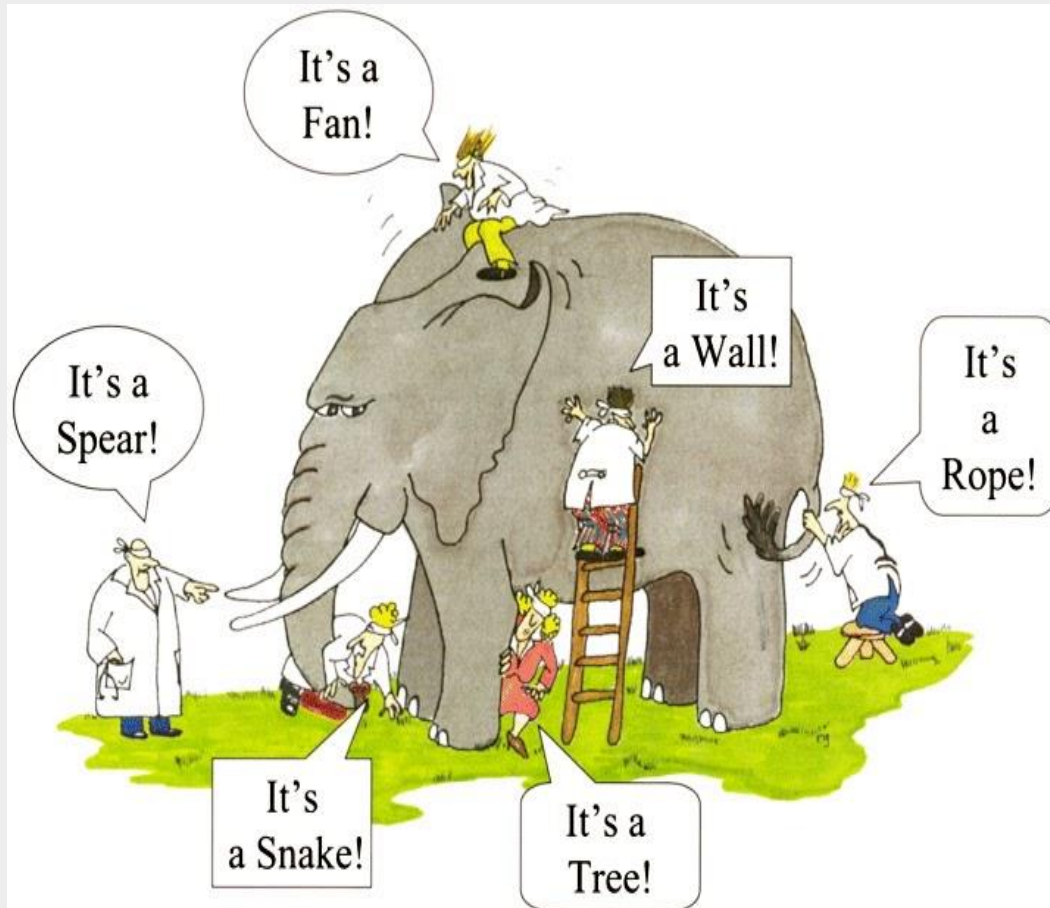
ללא יחסי האמפ'ין התמידיים והישימים הללו ובהעדר
התנסות, הוא לא יוכל לבנות את מערכת ההנחות שלו
לפני העולם והעצמים שלו.

כיצד ילד עם עיוורון או לקות ראייה לומד?

- חווה את העולם דרך חושים אחרים.
- תמיד צריך לגעת, להפעיל.
- אין למידה אקראית אלא מכוונת.
- זקוק לתיווך מילולי על הנעשה.
- תאורה, גודל, מרחק וקונטרסט משפיעים על תפקוד הראייה.
- ה"חדש" מפחיד ומאיים על ילד עם לקוי הראייה.
- ילד עם לקות ראייה מבין שלב אחר שלב ואח"כ בונה את התמונה.

5. טיפול עצמי- אכילה ולבישה

5. טיפול עצמי- אכילה ולבישה

מגדל אור
עמותת יעדים לצפון

5.טיפול עצמי- אכילה ולבישה

הגדרה של CVI

מצב זמני או קבוע שנוצר כתוצאה מפגיעה בהולכה העצבית אל מרכז הראייה, הגורמת לקשיים וחוסר עקביות בהליכי קליטה, עיבוד ופענוח של מידע חזותי.

- קיימת מחלוקת בנוגע לראשי התיבות CVI - איזו הגדרה מדויקת יותר Cortical visual impairment / Cerebral visual impairment.
- המונח לקוי ראייה מוחי (cerebral) הוא המונח המועדף מכיוון שהנזק הגורם לליקוי הראייה אינו קורה בקורטקס באופן בלעדי אלא גם באזורים נוספים במח (יעקובסון 2004)
- המונח המתאים לקות ראייה קורטיקלית במקום עיוורון קורטיקלי.-
- לקות ראייה על רקע נוירולוגי (הנזק הוא מוחי ולא עיני).

סיבות ל CVI ואופי הפגיעה

- סיבה עיקרית: הפחתה באספקת הדם למוח ISCHEMIA HYPOXIA
- סיבות נוספות: הצטברות נוזלים במוח מסיבות שונות, אפילפסיה, דלקת קרום המוח, שטף דם במוח
- מולד או נרכש בעקבות שבץ, גידול, מחלות נוירולוגיות, תאונה
- דרגת הפגיעה הנוירולוגית תלויה בזמן אירוע הפגיעה, בעוצמת הפגיעה ובמיקום הפגיעה.

שכיחות

הסיבה הנפוצה ביותר לליקויי ראייה בילדים בעולם
המערבי (Hoyt 2013)

60% מהילדים עם Cp לוקים גם ב-CVI. (הברנין
2006)

ל-75% מהילדים עם CVI יש לקויים נוירולוגיים
נלווים הדורשים התערבות ממושכת (Huo et al.1999)

מעל 40% משטח המח מוקדש
לתפקודי הראייה כך שזה לא
מפתיע שלמרבית הילדים עם
פגיעה מוחית יש ליקויי ראייה
בדרגה זו או אחרת.

מאפיינים קליניים

הליקוי הנו בראיה תפקודית!

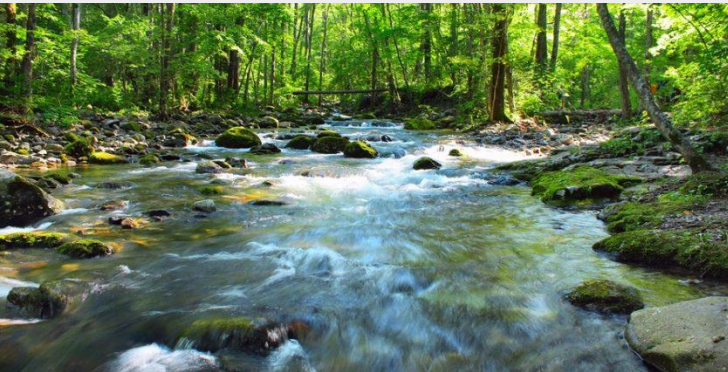
שונות בהתנהגות ויזואלית (תלוי בסיבה, חומרה, סביבה, קשב, עייפות, תרופות וכו')
מנצלים את הראיה בצורה אפקטיבית יותר כאשר נמצאים בסביבה מבוקרת, מוכרת או מביטים
בחפצים מוכרים.

קשה להתייחס לגירויים ויזואליים חדשים
(יעקובסון 1996)

רציונל לעבודה

- כדי להבין CVI ולהבין את עקרונות העבודה צריך להבין שהמח הוא גמיש - לכן **ישנה גמישות ויזואלית.**
- אפשר לפתח פונקציות חדשות באזורים שלא קשורים לראיה.

- דיויד איגלמן דבר על הפלסטיות של המח בצורה פשוטה:
- דמיינו שאני מנסה לחצות נחל.. כשבצד השני יש את המשכורת שלי

תרשים מסכם של CVI

CVI Resolution Chart
Christine Roman, Ph.D.
2003

ד"ר רומן הצליחה להגדיר שיפור בתפקוד
של ילד עם CVI ע"י הפחתת אפיוני
ההתנהגות של CVI בעקבות תרגול!

ד"ר רומן 2003

השתמש בתרשים הבא בכדי לפתח תחומים הצורכים פיתוח מטרות ודרכי עבודה

שלב 1 בניית התנהגות חזותית	שלב 2 שילוב ראייה ותפקוד	שלב 3 אפיוני ה CVI פחות משמעותיים
מאפיינים של CVI		
עיכוב	עיכוב ממושך	העיכוב פוחת לאחר הסתגלות.
תנועה	עיכוב קיים רק בזמן עייפות, לחץ וגירוי יתר	קיים עיכוב לעיתים רחוקות
מורכבות	לא קיים עיכוב	תגובה נורמטיבית לחפצים בתנועה
בהיה באור חסרת משמעות	לחפצים עליהם מסתכל אפיוני תנועה/ מבריקים	תנועה ממשכה להיות גורם משמעותי לתגובה ויזואלית
	מגיב אך ורק בסביבה מאד מותאמת, לרב אין התייחסות לפנים	מתמודד עם רמות נמוכות של רעש ברקע, מסתכל על פנים מוכרות ללא השמעת קול
	ממקד מבט רק בסביבה מותאמת	מצליח להשתמש בערוץ השמיעה ובערוץ הראיה בו זמנית. מחייך ומסתכל על פנים מוכרות וחדשות.
	רק סביבה מאד מורכבת משפיעה על תפקוד הראיה. מסתכל על ספרים ותמונות. תגובות חברתיות חזותיות נורמטיביות.	
	מסתכל אבל לא ממקד מבט על חפצים ופנים. מרבה להסתכל על אורות בתקרה ומאווררי תקרה.	פחות מוסח ע"י אורות- ניתן להסב את תשומת ליבו לחפצים אחרים.
	אור אינו מהווה גורם מסיח.	

 מנהל תכנון ופיתוח
 מנהל תכנון ופיתוח
 מנהל תכנון ופיתוח
 מנהל תכנון ופיתוח

שלב 1 בניית התנהגות חזותית		שלב 2 שילוב ראייה ותפקוד		שלב 3 אפיוני ה CVI פחות משמעותיים	
מאפיינים של CVI					
תגובות חזותיות רפלקסיביות (היגבים)		אינו ממצמץ כתגובה למגע או איום חזותי		ממצמץ כתגובה למגע, אך ייתכן עיכוב בתגובה	
חידוש חזותי		מתייחס חזותית רק לחפצים אהובים או מוכרים		מתמודד עם חפצים חדשים אם יש להם מאפיין משותף עם חפצים מוכרים	
טווח ראייה		מסתכל רק מקרוב		במרחק עד 1 מ' מסתכל לעיתים על חפצים מוכרים או חפץ בתנועה.	
תאום עין- יד		ראיה והושטת יד מופיעות בנפרד. חפצים גדולים או בתנועה		ראיה והושטת יד מופיעות בנפרד. לא תמיד יחד.	
שדה ראייה		העדפה לשדה ראייה מסוים.		העדפה לשדה ראייה מסוים פוחתת ככל שהחפץ מוכר יותר.	
צבע		מסתכל על חפצים בצבע אחד.		מסתכל על חפצים עם 2-3 צבעים.	

תפקיד ההדרכה השיקומית

- התערבות מוקדמת
- הדרכה ותמיכה להורים
- למידה מכוונת ומתן תיווך מתאים
- התאמת הסביבה בבית ובמסגרת בה נמצא
- העצמה

מה עושה המורה השיקומית?

- הערכת צרכים
- בניית תוכנית להדרכה
- גריית ראיה וניצול השימוש בראיה הקיימת
- פיתוח השימוש בחושים האחרים
- פיתוח תקשורת עם הסביבה
- התמצאות במרחב
- פיתוח הרגלי למידה
- אימון בעזרי ראיה וניידות
- הדרכה וייעוץ בהשלמת פערים התפתחותיים, כתוצאה מהלקות
- הקניית מושגים
- הדרכת הורים וצוותים טיפוליים

עבודה נכונה בתהליך השיקום

ראיה והתפתחות שלובות זו בזו בגיל הרך

על המטפל להכיר את מכלול הגורמים
המשפיעים על תפקודו של הילד כדי
לאפשר לו להתפתח ולמצות את יכולותיו !

שיתוף פעולה בין הגורמים השונים חשובה
מאד!

היכן מתקיימת ההדרכה?

- בבית - המקום הטבעי של הילד.
- במסגרת- מעון בו משתלב הילד.
- הדרכה משותפת לצוותים המקצועיים - התפתחות הילד.

כיצד פונים אלינו?

- השרות הינו במימון של משרד הרווחה- השרות לעיוור
- והרשות המקומית.
- הפנייה נעשית באמצעות שרותי הרווחה במקום המגורים.
- השרות ניתן בכל רחבי הארץ.
- השרות ללא עלות מצד המשפחה.

במידה ואת/ה עובדים עם ילד ויש לכם התלבטות לגבי צורך בהדרכה

שיקומית בנוסף- פנו אלינו, הפנו את ההורים אלינו!

יש חשיבות גדולה לשירותים משלימים כדי לקדם את הילד בצורה

היעילה והטובה ביותר.

ההדרכה השיקומית לפעוט עם לקות ראייה/ עיוורון, נועדה לסייע בקידומו ההתפתחותי
ההדרכה ניתנת באמצעות אחת או יותר מהדרכים הבאות:

- א. הדרכה לפעוט ולהורים.
- ב. הדרכה לצוות המעון.
- ג. הדרכה לכלל הגורמים הרלוונטיים (לדוגמא – אנשי מקצועות הבריאות בקהילה וכו').

הדרכה שיקומית לפעוט ניתנת ללא עלות מצד מקבל השירות ולאחר שהוסדרה הפניה באמצעות
מחלקת הרווחה אל נותן השירות, עמותת יעדים לצפון- מגדל אור.

➤ הורי הפעוט/ עו"סית המעון יפנו לעובד/ת סוציאלי/ת מהמחלקה לשירותים חברתיים במקום מגוריהם בצירוף המסמכים
הבאים:

- צילום תעודת זהות כולל ספח.
- סיכום מרופא עיניים/ רופא נירולוג התפתחותי/ רופא משפחה- המעיד על קושי בתפקוד הראייה, ובנוסף על
מגבלות נוספות במידה וקיימות.
- המלצה - דו"ח סוציאלי מעובד/ת סוציאלי/ת של מעון היום השיקומי.
- המלצה - דו"ח תפקודי מהגננת ומכל גורם מטפל אחר המטפל בילד.

➤ עם קליטת ההפניה במגדל אור,
המורה השיקומית תיידע את
ההורים על תחילת ההדרכה
במעון, וכן תעדכן את איש הקשר
להדרכה במעון.

➤ במידה ויש בעיה ניתן לפנות
למתאמות השירות שלנו במספר:

[0777721409](tel:0777721409), [0777721400](tel:0777721400)

➤ עובד/ת סוציאלי/ת מהמחלקה לשירותים חברתיים תמלא:

☐ [טופס הפניה להדרכה שיקומית](#) (נמצא גם באתר מגדל אור)

☐ "טופס השמה למסגרת" – תקף לשנה מרגע שיגור ההשמה.

סמל מסגרת 207246

סמל תעריף 3501

☐ ותחתים את ההורים על טופס ויתור סודיות. כל המסמכים יישלחו למגדל אור למייל:

mador@migdolor.org.il

תודה!

דורית כהן- גלר
רכזת גיל הרך מגדל אור
doritco@migdador.org.il